

Тетяна Водотика,

кандидат історичних наук,
шеф-редакторка журналу «Місто:
історія, культура, суспільство»

vodotyka@mics.org.ua

<https://orcid.org/0000-0001-5714-4222>

УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ В ЧАСІ ВІЙНИ - ДЛЯ МИРУ?

**War and Peace in Ukraine: Reflecting, Studying and Engaging Across
Disciplines Bielefeld University, 12-13 October 2023**

Цьогорічний сезон конференцій у Німеччині позначився кількома винятковими подіями. Особливість полягала в їхньому суто українському фокусі. Ба більше, ішлося про розвиток Ukrainian Studies у Німеччині. На думку спадають дві визначні в цьому контексті конференції – Interdisciplinary Conference: Developing Ukrainian Studies (12-13 жовтня 2023, Єна, університет Фрідріха Шіллера) та War and Peace in Ukraine: Reflecting, Studying and Engaging Across Disciplines (університет Білефельда, 12-13 жовтня 2023). І якщо перша була сфокусована радше на мовознавстві, перекладознавстві та літературознавстві, то друга – на історичних студіях, соціології та на конфліктології.

Конференція від початку пропонувала кілька родзинок, цікавих не тільки учасникам та учасницям, а й широкій аудиторії. І йдеться тут передусім про лекцію Нобелівської лауреатки, правозахисниці Олександри Матвійчук. Навіть попри онлайн-формат, це все ж непересічна подія для університету Білефельду. Тези, висловлені Матвійчук, не є новими для фахової аудиторії, але вочевидь не є зайвими для повторення. Ця війна – не просто війна між Україною та Російською Федерацією, це протистояння ціннісних систем, демократії та авторитаризму. Некараність зла тягне за собою більше зло. Некараність одного порушення закону тягне за собою руйнацію системи права. Дії Росії в Малі, Сирії, Лівії, Грузії, Чечні та Молдові десятиліттями залишалися непокараними. Росія діє в Україні саме так, а не інакше, катує, спалює, гвалтує саме тому, що переконала, – це можна зробити і залишатися на міжнародній арені. Тож Україна воює не лише за себе, а за відновлення верховенства права на міжнародній арені. Що лишається людині, коли Феміда мовчить? Матвійчук наголошувала, що в ситуаціях, коли неможливо покладатися на право, ми повинні покладатися на людей.

Власне конференція складалась із 4 панелей, присвячених міждисциплінарним академічним взаємодіям, переосмисленню українського минулого, темі України в публічному німецькому дискурсі, а також відбудові України. Відзначу, що конференція вийшла справді

© Тетяна Водотика, 2023

DOI: 10.15407/mics2023.01.167

 Creative Commons – Attribution-ShareAlike
4.0 International – CC BY-SA 4.0

міждисциплінарна, щоправда, усе в рамках гуманітаристики. На конференції були політологи, журналісти, літературознавці, історики, соціологи, дослідники проблем війни та миру. Загалом конференція мала ухил саме в останню тему, що видно також із назви.

Причина такого ухилу в тому, що в організації конференції брали участь кілька інституцій, сфокусованих саме на дослідженнях проблем миру та війни (German Foundation for Peace Research та Institute for Interdisciplinary Research on Conflict and Violence (Bielefeld University)). Загалом же склад інституцій, задіяних в організації конференції (її підготовка тривала близько року), є свого роду переліком центрів українських студій. Звісно, це українсько-німецька історична комісія та університет Людвіга-Максиміліана в Мюнхені. Новим центром можна вважати власне університет Білефельда, де є традиційно сильним історичне та соціологічне відділення, але раніше тема України так голосно не звучала.

Перелік учасницьких афіліацій є переліком місць української наукової еміграції. Не завжди ці два списки збігаються, але місця співпадіння історики та антропологи історичної науки майбутнього вивчатимуть як центри розвитку українських студій у Німеччині. Це, очевидно, Мюнхен та університет Людвіга-Максиміліана, Берлін та Інститут перспективних досліджень, а також сам університет Білефельда. До цього переліку додамо також університет Віадріни у Франкфурті-на-Одері, де 30 листопада почав роботу Центр українсько-польських студій.

Не переказуючи змісту кожної доповіді, дозволю собі зосередитися на суб'єктивно найбільш цікавих.

Тетяна Журженко говорила, зокрема, про лінзи, через які бачать Україну німецькі та австрійські дослідники/ці в Німеччині та Австрії. 1. Через «російську лінзу»: Україна як де-факто частина російського культурного (пост)імперського простору; «прикордоння» ЄС і Росії; серйозно сприймаються проблеми безпеки та «національні інтереси» Росії. 2. Через призму «націоналізму»: Україна як продукт розпаду Радянського Союзу; українці як «етнічна група»; український націоналізм часів Другої світової війни та нацистська колаборація; постюгославське піднесення націоналізму формує тло такого бачення і розуміння. 3. Крізь призму «Східної Європи» як «іншої Європи»: європеїзація як цивілізаційна місія (демократизація, подолання корупції, примирення з минулим тощо); неолібералізм, культурний/релігійний консерватизм і популізм: Східна Європа як «полікризовий регіон», а не історія успіху.

Слова Беньяміна Шенка свідчили, як багато ще має бути зроблено в плані промоції знань про Україну та український народ, у плані нанесення України на ментальну мапу європейську та й світову, на ментальну мапу історичних досліджень також. У 2022 році хахідні історики Східної Європи досі пишуть про Голодомор у загальних розповідях про історію

Радянського Союзу, так, ніби мільйони вбитих українців Радянського Союзу є менш важливими, ніж жертви сталінських показових процесів. Наступним кроком мало би бути включення історії України у викладання європейської історії в університетах Західної Європи. Це не означає відродження національних історичних наративів XIX століття. Але тільки якщо нам вдасться закріпити Україну на ментальних картах наступних поколінь учнів і студентів, її інтеграція в Європу буде успішною в довгостроковій перспективі.

Анна Вероніка Вендланд стверджувала, що після здобуття Україною незалежності від СРСР існування нової великої держави в Європі неохоче визнавалося та бралось до уваги німецькою політикою; у сприйнятті регіону досі продовжує домінувати російська імперська перспектива – не в останню чергу через те, що економічний розвиток та інтеграція Німеччини залежали від імпорту дешевого російського газу. Німецький істеблішмент пропустив трансформацію українського громадянського суспільства і натомість залишився зациклеваним на стереотипі українців як бандерівців (Вендланд припускає, що повсюдна присутність цього стереотипу в Німеччині була формою самовиправдання, яка проливає більше світла на німецьке суспільство, ніж на українське). Виступ Вендланд, безумовно, був одним із найвідвертіших та найпомітніших.

Від себе додамо, що грантові заявки до деяких німецьких фондів, спрямовані на боротьбу з українським націоналізмом мали значно вищі шанси на підтримку, аніж інші, а теми досліджень, у яких ілюструвався цей націоналізм, визнавалися більш вартісними та об'єктивними. І, безумовно, суспільна дискусія щодо такої політики формування громадського та наукового дискурсу шляхом підтримки тих чи інших проєктів ще попереду.

Особливий інтерес, звісно, викликала панель, присвячена реконструкції та відновленню. Спікер_ки говорили про людський ресурс відновлення, про роль академічної спільноти у відновленні, про геополітичні силові впливи на цей процес, про те, наскільки цей процес уже є інтенсивним і якої інтенсивності може набути в майбутньому. Водночас дискусія очікувано зосередилася на простіших речах – потенціалі відтоку українського населення з України, наприклад.

Складалося враження, що організатори (а це була українсько-німецька команда Францішки Девіс, Гелінади Грінченко, Френка Грюнера, Корнелії Кончал, Наталії Сінкевич та Ярослава Журавльова) конференції з боку університету Білефельду плекали амбіцію заявити про університет як про один із центрів українських студій – нині та в майбутньому. І, здається, це їм вдалося повною мірою. Конференція стала гарним майданчиком для неформальної комунікації та осмислення тих викликів, які стоять перед українською академічною спільнотою за кордоном.